

”Inddragelse af udsatte børn og unge i socialt arbejde – reel inddragelse eller symbolsk retorik?”

Resumé af ph.d. afhandling.

Afhandlingen handler om myndighedernes inddragelse af udsatte børn og unge.

Der har været mange eksempler i de senere år på, at udsatte børn og unge ikke er blevet inddraget i egen sag, som lovgivningen foreskriver (Ankestyrelsen 2010, 2011, 2013). Den nyeste lovgivning på området: Barnet Reform (2011) understreger, at børn og unge har et retskrav på at blive inddraget før og efter iværksættelse af hjælpeforanstaltninger.

Titlen på afhandlingen tager udgangspunkt i spørgsmålet, om inddragelse af udsatte børn og unge er reel eller symbolsk retorik? Er det bare snak og tomme ord – et ”buzz word” uden indhold for dem, det hele drejer sig om? Jeg forsøger undervejs i afhandlingen at stille skrap på, hvad inddragelse er for en størrelse, og om det overhovedet opleves reelt af børn og unge – i et forsøg på at få ny og nuanceret viden om, hvad inddragelse i egen sag betyder for børn og unge, og opnå viden om, hvordan det kan praktiseres på en hensigtsmæssig måde for børn og unge.

Børn og unges fokus

Afhandlingen beskriver 10 børns og unges fortællinger om at blive inddraget af sociale myndigheder, når der skal træffes beslutninger om hjælpeforanstaltninger og løbende beslutninger i forhold til deres livssituation, mens de er i hjælpeforanstaltninger. De børn og unge, som indgår i studiet, er mellem 10-18 år og modtager enten anbringelse eller forebyggende hjælpeforanstaltning i form af aflastningsfamilie, familiebehandling eller kontaktpersonordning. De har alle tidligt i deres liv erfaringer med kontakt med sociale myndigheder. Deres fortællinger uddybes med fortællinger fra anbragte unge i alderen 14-16 år og unge voksne, tidligere anbragte i alderen 18-26 år om samme tema.

Formålet med undersøgelsen er som nævnt at få en nuanceret og uddybet viden om børns og unges perspektiver på inddrages og indflydelse i egen sag. Det er deres stemmer og perspektiver, som jeg har ønsket at få frem med henblik på at synliggøre børn og unge som aktører, samtidig med at de er i en klientposition.

Studiet forsøger at finde frem til, hvordan børn og unge skaber mening i de formelle inddragelses-sammenhænge. Afhandlingen beskriver derfor, hvad børn og unge fortæller, hvad de tænker, føler,

oplever og synes om inddragelsen for at afdække, hvilke faktorer, som er betydningsfulde for dem i samarbejdet med de sociale myndigheder.

I studiet betragtes udsatte børn og unge som bidragsydere til videnproduktion, og som aktive og kompetente aktører i konstruktionen af eget liv (James et al.1999). Det vil sige, at jeg antager, at børn og unge har en særlig viden, som man som forsker kun kan få frem ved at spørge dem selv.

Børn og unge kan og vil inddrages!

Hvad viser afhandlingen så? – hvad er de centrale resultater i undersøgelsen? Det vil jeg svare på i de følgende afsnit.

Først og fremmest dokumenterer afhandlingen, at børn og unge kan og vil udtale sig om de sociale myndigheders inddragelse af dem. Alle de børn og unge, som har deltaget i studiet, har gerne ville formidle deres erfaringer og oplevelser med at blive inddraget af de sociale myndigheder, repræsenteret ved myndigheds-rådgivere og tilsynsmyndighed. De fortæller åbent om, hvilke ting, de lægger vægt på, hvilke ting, der er gode for dem, og hvilke ting, som er dårlige for dem i inddragelsesprocessen.

En meget vigtig pointe er, at børn og unge gerne vil inddrages i spørgsmål vedrørende deres livssituation. Dette ønsker de, uanset at der kan være tale om følelsesmæssigt vanskelige situationer og overvejelser.

Studiet understreger videre, at børn og unge er kompetente til at udtrykke, hvordan sociale myndigheder "behandler" dem, og de lægger vægt på at blive talt med om disse ting. Det har stor betydning for dem, at de fagfolk, som træffer beslutninger om deres livssituation, viser i både ord og handling, at de er reelt interesseret i at høre børnene og de unges bidrag til at finde frem de til gode beslutninger og løsninger.

Mange af de interviewede børn og unge forklarer, at de godt er klar over, at der er problemer i deres familie, og at der er behov for støtte fra sociale myndigheder.

De fleste børn og unge i interviewene udtrykker, at de gerne vil inddrages mere af de sociale myndigheder.

Mange af de interviewede børn og unge erkender, at inddragelse er krævende. Det kræver selvtillid og kamp at blive taget alvorligt og lyttet til. Det afspejles bl.a. i spørgsmålet til børnene og de unge om at give råd til andre børn og unge. Her er deres svar gengivet i punktform:

- Børn og unge skal være modige, være sig selv og stole på sig selv. Hvis de kan det, er der muligheder for reelt at blive inddraget af de sociale myndigheder.
- Børn og unge skal kæmpe for at blive hørt af de sociale myndigheder. De skal blive ved med at fremføre deres stemme for at komme igennem på møder og i samtaler med de sociale myndigheder.

Mange udsatte børn og unge ved ikke præcist, hvad de ønsker og vil med deres liv i forhold til tildeling, iværksættelse og forløbet af hjælpeforanstaltninger. Det er noget, som kræver tid, modenhed, formuleringsevne og ikke mindst selvtillid at erkende og have holdninger til.

I det empiriske materiale er der tre børn og unge, som ved, hvad de vil i forhold til konkrete hjælpeforanstaltninger. Tanja (12 år) ønsker ikke at fortsætte i en mangeårig aflastningsordning, fordi hun ikke mener, at den er hjælpsom for hende. Trine (17 år) ønsker at få tildelt psykologbistand ud fra et ønske om hjælp til at håndtere traumatiske oplevelser med forældres omsorgssvigt. Kasper (15 år) har haft det meget svært i et anbringelsesforløb. De har alle tre på forskel vis forsøgt at råbe de sociale myndigheder op for at blive inddraget, men oplever ikke at blive hørt. De udtrykker, at deres erfaringer er, at de skal blive ved med at kæmpe for retten til at blive inddraget. Det efterlader spørgsmålet om, hvor de børn og unge, der ikke har selvtillid, mod og formuleringsevne til at udtrykke sig klart og tydeligt overfor sociale myndigheder, går hen med deres ønsker og tanker om fremtiden? Studiet understreger, at børn og unge har brug for, at sociale myndigheder arbejder med inddragelse af dem som et grundlæggende etisk princip.

Inddragelse opleves ofte symbolsk

I analysen skelnes mellem tre former for inddragelse: reel inddragelse, symbolsk inddragelse og ikke inddragelse – med teoretisk inspiration fra ”inddragelsesstige” - metaforen (Arnstein 1969; Hart 1992,1997)

Mange børn og unge fortæller i studiet, at den inddragelsespraksis, som de møder via de sociale myndigheder er problematisk og vanskelig at håndtere. Flere af dem oplever, at de reelt ikke er inddraget, de er symbolsk inddraget eller slet ikke inddraget i egen sag. I afhandlingen betegnes disse vanskelige oplevelser som ”window-dressing” ritual, da mange børn og unge oplever, at inddragelsen af dem er

mere et symbol på, at kommunens administrative procedurer er overholdt, og de er til pynt på møder og ved samtaler med myndighedsrådgivere. Flere børn og unge oplever, at de har begrænset mulighed for at få indflydelse på beslutninger i eget liv og kan ikke genkende deres holdninger og ønsker til hjælpen i de beslutninger, som myndighedsrådgiveren træffer.

Tre inddragelsesformer

Børn og unge fortæller om tre formelle inddragelsesformer:

- 1) Stormøder, hvor alle involverede parter deltager, herunder barnet eller den unge.
- 2) Samtaler med myndighedsrådgivere, som har beslutningskompetencen.
- 3) Møder/samtaler med tilsynsmyndigheden i forbindelse med løbende tilsyn i anbringelsesforløb.

Undersøgelsen viser, at børn og unges tilstedeværelse og dermed inddragelse ved stormøder, hvor alle involverede parter er til stede, er en meget vanskelig ramme for børn og unge at deltage i. Her "larmer de voksne" meget, fordi de ofte har mange holdninger på barnets eller den unges vegne, og det kan være svært at komme til orde og få sagt sin mening blandt mange voksne. De voksne kan også have deres egne dagsordener, som de søger fremmet under møderne. Mange børn og unge i undersøgelsen udtaler om denne inddragelsesform, at den ikke er særlig "børnevenlig".

Som Nikolaj (17 år), tidligere anbragt i døgnpleje og modtager af kontaktpersonordning som forebyggende foranstaltning, udtaler: "Jeg har ikke oplevet at være med til at bestemme noget på disse møder. Det var meget irriterende, fordi jeg har f.eks. haft et ønske i over 1 år, om at komme hjem og besøge min mor på weekend. Det var svært at sige det på mødet, når plejefamilien også var til mødet. Der er ikke nogen ting, som jeg ikke vil inddrages i. Det vigtigste er, at jeg selv er med i tingene. Jeg vil gerne bestemme over mig selv og være med til at bestemme, hvad der skal ske på møderne. Sagsbehandlere skal lytte til, hvad man siger. De kunne f.eks. lade plejebarnet planlægge mødet og lade dem styre emnet. På den måde sikrer man, at mødet ikke skifter spor, og der bliver talt om det, som barnet synes er vigtigst. Så har plejebarnet nogle problemer, så skal man snakke om de problemer på mødet, selvom det er svært at tale om. Sagsbehandleren eller tilsynskonsulenten skal sørge for, at mødet handler om det emne, som barnet har bedt om, og at de voksne ikke taler om noget andet..."

Samtaler alene med myndighedsrådgiveren erfarer flere børn og unge, som en langt bedre inddragelsesform. Her får flere børn og unge givet udtryk for deres holdning og oplever at få mere indflydelse på beslutninger og dermed en oplevelse af reel inddragelse i egen sag. Børn og unge er i samtaler med myndighedsrådgiveren afhængige af, at have oplevelsen af et godt samarbejde og en god dialog med

vedkommende for at opleve reel inddragelse. Enkelte børn og unge oplever sig ikke anerkendt i samtaler med myndighedsrådgiveren, og de får samme oplevelse af ikke inddragelse og symbolsk inddragelse som beskrevet ovenfor ved stormøder.

Dorte (16 år), tidligere anbragt på en døgninstitution og modtager af forebyggende foranstaltning i form af kontaktpersonordning, fortæller om, hvorfor hun oplever, at møder alene med myndighedsrådgiveren inddrager hende: *"Fordi så får man lov til at komme ud med nogle af de ting, som man har gået og ventet med og gerne ville snakke med hende om. Fordi så ved man, hvem hun er, eller hvad hun tænker om min situation. Hun er jo den, der bestemmer i den sidste ende."*

Samtaler med tilsynet er den tredje inddragelsesform. Her oplever de interviewede børn og unge både reel inddragelse, symbolsk inddragelse og ikke inddragelse. Børnene og de unge har forskellige erfaringer med inddragelse i tilsynssamtaler, men samlet set handler reel inddragelse i tilsynet om, at barnet eller den unge oplever, at tilsynet formår at have fokus på barnets eller den unges perspektiv i samtalerne og ikke kun på plejefamiliens.

Trine (17 år), anbragt i en døgnplejefamilie, forklarer her om tilsynssamtaler: *"Jeg har haft mange forskellige familieplejekonsulenter i årenes løb, måske 4-5 stykker. De har alle fortalt mig, at de skal høre, hvordan jeg har det, og hvordan jeg ser på tingene. Det har jeg kun oplevet med den første, som jeg lærte godt at kende. Hun fulgte op på tingene, talte mest med mig, når hun kom på tilsynsbesøg og ringede og spurgte mig om mange ting, når hun havde været til møde eller på besøg hos min far. Hun var engageret, og hun interesserede sig for en, hun var ikke så overfladisk som alle de andre. De talte oftest med min plejefamilie."*

Uanset hvilken inddragelsesform, der er tale om, spiller børn og unges relationer til deres betydningsfulde omsorgspersoner (f.eks. forældre og plejeforældre) ind, herunder loyalitetsdilemmaer. Loyalitetsdilemmaer er et vilkår, som anbragte børn og unge ofte møder, fordi der er "to sæt voksne", som de skal forholde sig til og gerne vil tage hensyn til. De interviewede børn og unge beskriver mange facetter af loyalitetsdilemmaerne. De fortæller, at de ikke ønsker at gøre nogle af de voksne kede af det eller ikke ved, hvordan de voksne vil reagere, hvis de giver udtryk for deres egne holdninger til en given problemstilling. Derfor er det vigtigt, at barnets eller den unges relationer afdækkes, og at der i tilrettelæggelsen af inddragelse af barnet eller den unge er en særlig opmærksomhed på loyalitetsdilemmaerne.

Redskaber til inddragelse

Set i lyset af, at mange børn og unge oplever det som et decideret svigt, når de ikke inddrages i beslutninger om deres liv, så kan den manglende inddragelse have store konsekvenser for børn og unge - ikke alene i forhold til deres aktuelle livssituation, men også i forhold til deres fremtidige tillid til voksne og myndigheder.

Der er således god grund til at udvikle "børnevenlige" praksisformer i det sociale arbejde på myndighedsniveau.

I undersøgelsen peges på redskaber, hvor fokus er på anerkendelse af barnets og den unges aktørstatus. Disse redskaber kan indføres uden de store forandringer og økonomiske udgifter i kommunerne. Redskaberne kan bruges i den enkelte afdeling i kommunerne til møder og samtaler med børn og unge (de kan i øvrigt også bruges i socialpædagogiske tiltag f.eks. på døgninstitutioner, skoleregi, plejefamilier mv.).

Det væsentligste redskab er at inddrage barnet eller den unge i overvejelserne og planlægningen af inddragelsesprocessen, herunder om:

- Information til barnet eller den unge om formålet med mødet/samtalen.
- Hvad er andres punkter til dagsordenen?
- Har barnet eller den unge punkter til dagsordenen?
- Hvor skal mødet/samtalen finde sted?
- Hvem skal deltage i mødet/samtalen?
- Hvem skal støtte barnet eller den unge før, under og efter mødet/samtalen?
- Hvilke spørgsmål er mest betydningsfulde for barnet eller den unge at blive inddraget i og få indflydelse på?
- Hvilke forventninger har barnet til direkte indflydelse på spørgsmål?
- Hvilke relationer er vigtige for barnet eller den unge, og er der loyalitetskonflikter?
- Hvordan ønsker barnet eller den unge tilbagemelding på beslutninger?
- Kan tilbagemeldingen til barnet eller den unge foregå direkte (f.eks. via e-mail, mobil eller et andet møde)?
- Er der informationer, som barnet eller den unge bør have om beslutningsprocessen?
- Klarhed om tidsperspektivet for beslutningsprocessen.

Disse punkter giver en systematik for arbejdet med inddragelse af barnet/den unge, samtidig med at de lægger op til at finde frem til, hvordan inddragelsen af barnet/den unge konkret kan tage sig ud – ud fra en dialog og samarbejde med barnet eller den unge. Man skal dog være opmærksom på, at hensigten ikke er, at barnet eller den unge umiddelbart kan besvare alle disse spørgsmål, men de skal nærmere betragtes som støttespørgsmål til en refleksion sammen med barnet eller den unge. Når barnet eller den unge har været i disse refleksioner flere gange i inddragelsesprocesser, vil muligheden for, at barnet eller den unge bliver mere bevidst om egne behov øges.

Derefter er det vigtigt at give informationer og meningsfulde forklaringer til barnet eller den unge i inddragelsesprocessen – og særlig om beslutningerne og forløbet om beslutningerne. Det kan synes som en indlysende, enkel og ligetil proces, men den fordrer i praksis en høj grad af indlevelse, balancegang, omtanke, dømmekraft og handlekraft hos myndighedsrådgiveren, der ofte fordrer sparring og supervision.

Støtte til inddragelse

Inddragelse i egen sag handler for udsatte børn og unge om at indgå i et samarbejde med de sociale myndigheder. Det, at skulle indgå i et formelt samarbejde med voksne, som både har magt og ansvar, er krævende for børn og unge. Det kræver viden, mod og formuleringsevne. Det kræver inddragende dialoger samt information og forklaringer for, at barnet eller den unge kan forstå og danne sig egen mening om eget liv og blive bevidst om, hvilke ting som støtter – det er en læreproces at kunne begå sig og mestre disse formelle sammenhænge med fagfolk.

I studiet beskriver flere af de interviewede børn og unge, at de har fået støtte af voksne, f.eks. deres forældre og/eller plejeforældre i uformelle sammenhænge til at lære at gå til møder og samtaler med de sociale myndigheder. Nogle af dem har også fået støtte gennem netværk med andre børn og unge i lignende situationer i en ungegruppe for anbragte børn og unge.

Interaktioner med betydningsfulde voksne viser sig i studiet at have en væsentlig betydning for, om barnet eller den unge oplever inkluderende og anerkendende inddragelsesprocesser både i forhold til formel inddragelse i forhold til skelsættende beslutninger og i inddragelse i hverdagslivet hos plejefamilien og/eller hos forældrene.

Amalie (16 år), anbragt i døgnpleje, forklarer her om støtte fra sin plejefamilie: *”Plejemor og jeg sidder en halv time efter mødet med kommunen og snakker om det. Plejemor spørger f.eks.: Hvad synes du om det? Og fik du svar på det hele? Ellers ringer jeg i morgen til sagsbehandleren og får svar på det. Eller hvis jeg bliver ked af det, spørger hun mig om, hvorfor reagerer du, som du gjorde og sådan nogle ting. Der får*

jeg lige samlet op på de vigtigste ting, og det betyder rigtig meget. Det betyder, at jeg nu, efter at jeg er blevet hørt en del gange med små ting, stille og roligt får mere tillid til det med kommunen. Det har jeg ikke haft, da jeg flyttede ind, da var jeg rædselsslagen en uge før, jeg skulle have et møde. Jeg har fået mere tillid og regner ikke med, de (kommunen) fjerner mig.”

Et andet eksempel er Tanja (12 år), som er i en aflastningsordning, og som beskriver støtte fra sin forælder på følgende måde: *”Min mor er meget god til at fortælle mig, hvad der sker og informere mig, når vi f.eks. skal til møde på kommunen. Hun lytter til, hvad jeg siger og spørger tit om, hvad jeg selv mener. Så taler jeg med hende om det. Det hjælper mig meget, inden jeg skal til møde med min sagsbehandler.”*

Eksemplerne fra det empiriske materiale tegner et billede af, at inddragelse af udsatte børn og unge tager afsæt i, hvordan barnet eller den unge bliver mødt i formelle sammenhænge – om barnet eller den unge bliver mødt med et anerkendende børnesyn af de betydningsfulde voksne i deres hverdagsliv. Hvis det er tilfældet, er det med til at understøtte barnets eller den unges oplevelse af at håndtere og begribe det formelle samarbejde (møder/samtaler) på meningsfulde måder.

Børn og unge udtrykker i studiet behov for hjælp til at udtrykke deres holdninger overfor myndighedsrepræsentanterne. Børn og unge fortæller, at de mener, at støtten kan gives af voksne fra barnets eller den unges private netværk (forældre eller andre familiemedlemmer) eller af andre i barnets eller den unges professionelle netværk (plejeforældre/pædagoger/kontaktpersoner) og/eller af ligestillede børn og unge i grupperegi. Det centrale er, at støtten gives med udgangspunkt i barnets/den unges perspektiv. At støtten gives på en omsorgsfuld måde af voksne eller andre børn eller unge, som barnet eller den unge har tillid til, og som lytter til dem. Anden forskning (om familierådslagning) peger også på vigtigheden af, at børn og unge får støtte til at blive inddraget i beslutningsprocesser. På den måde får voksne, som støtter barnet eller den unge en central rolle at spille for børn og unges inddragelse og for at ”lære” barnet eller den unge at mestre inddragelsesvilkåret. Dette kan ses som lidt af et paradoks: Udsatte børn og unges inddragelse er helt afhængig af tilstedeværende voksne, som erkender vigtigheden af inddragelsen og vil gøre en stor indsats for at realisere den.

Studiet peger på, at støtte til, at børn og unge kan mestre kontakt og samarbejde med de sociale myndigheder, kan være medvirkende til, at børn og unge oplever inddragelse som reel frem for symbolsk retorik.

Spørgsmål på inddragelsesvejen

Bliver børn og unge i **forebyggende foranstaltninger mindre inddraget** i egen sag end børn og unge i anbringelsesforløb?

I mit studie er der noget, der tyder på, at dette kan være tilfældet, og det er et område, som bør afdækkes yderligere.

Beskyttelse og inddragelse er to begreber, som er på spil i inddragelsespraksisser. Fagfolk står ofte i overvejelser om, hvorvidt børn og unge i konkrete situationer bør beskyttes for at blive inddraget i beslutningsprocesser i forhold til følelsesmæssige vanskelige spørgsmål. Der sker i fagkredse ofte en polarisering i dialogerne, der kan ende med et valg mellem enten beskyttelse eller inddragelse. Jeg vil gerne flytte fokus til et både/og, idet jeg vil fremhæve, at beskyttelse og inddragelse i praksis faktisk bør siges at være hinandens forudsætninger. En reel inddragelse, hvor der lyttes til barnet eller den unge, kan føre til en bedre forståelse for, hvor barnet eller den unge har beskyttelsesbehov. Der er meget, der tyder på, at hvis barnet eller den unge ikke har erfaringer med reel inddragelse og evt. har udviklet en mistillid til voksne, så kan det betyde, at barnet ikke fortæller om mistrivsel og overgreb. Det kan altså siges, at der bør være en balance mellem beskyttelse og inddragelse og ikke et enten.

Afsluttende vil jeg pege på, at inddragelse af udsatte børn og unge bør ses som en **særlig disciplin** i det sociale arbejde. Det er et område, der bør have et selvstændigt fokus, en selvstændig planlægning (måske en handleplan), og hvor processuelle redskaber og kommunikation bør anvendes.

Ph.d. afhandlingen kan findes i sin helhed på CAFAs hjemmeside www.cafa.dk

Birgitte Schjær Jensen, cand.scient.soc., ph.d.

CAFA, januar 2015.

Henvisninger:

Ankestyrelsen (2010): *Udfordringer i sagsbehandlingen på området for udsatte børn og unge*. Ankestyrelsens velfærdsundersøgelse, oktober 2010.

Ankestyrelsen (2011): *Inddragelse af børn og forældre i sager om frivillige foranstaltninger*. Ankestyrelsens praksisundersøgelse, april 2011.

Ankestyrelsen (2013): *Hvordan familier og netværk bliver inddraget i børnesager*. Ankestyrelsen, december 2012.

Arnstein, S. (1969): *A Ladder of Citizen participation*, in Journal of the American Institute of Planners, 35:4, p. 216-224.

Barnets reform (2011), se beskrivelse af lovændringer, implementeringstiltag mv. på Socialstyrelsens hjemmeside: <http://www.socialstyrelsen.dk/born-og-unge/barnets-reform>

Hart, R. (1992): *Children's Participation: from Tokenism to Citizenship*. Florence: International Child Development Centre. UNICEF

Hart, R. (1997): *Children's Participation. The theory and Practice of Involving young citizens in community development and environment care*. UNICEF

James, A., Jenks C., Prout, A. (1999): *Den teoretiske barndom*. Socialpædagogisk Bibliotek.